

UČITEL A ASISTENT VE SPOLEČNÉM VZDĚLÁVÁNÍ

Michal Růžička

Monika Smolíková

Lucie Flekačová

Pavína Baslerová

a kolektiv

Vydavatelství

Univerzita Palackého
v Olomouci

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta

UČITEL A ASISTENT VE SPOLEČNÉM VZDĚLÁVÁNÍ

Michal Růžička

Monika Smolíková

Lucie Flekačová

Pavλίna Baslerová

a kolektiv

Olomouc 2019

Oponenti: doc. Mgr. Jiří Kantor, Ph.D.
Mgr. Jana Olejníčková, Ph.D.

Kolektiv autorů:

Michal Růžička, Monika Smolíková, Lucie Flekačová, Pavlína Baslerová,
Kateřina Jeřábková, Dita Finková, Lucie Pastieriková, Lucie Bednářová,
Veronika Mužná, Tereza Houšková, Simona Vojtová, Anastázie Bohanesová

Publikace vznikla v rámci projektu Studentské grantové soutěže na Univerzitě Palackého v Olomouci: Výzkum inkluze žáků a studentů se speciálními potřebami (IGA_PdF_2018_014).

1. vydání

© Michal Růžička, Monika Smolíková, Lucie Flekačová, Pavlína Baslerová
a kolektiv, 2019

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2019

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

DOI: 10.5507/pdf.19.2445499-3

ISBN 978-80-244-5499-3 (print)

ISBN 978-80-244-5500-6 (online : PDF)

Obsah

Asistent pedagoga – Uvedení do problematiky	5
Historický náhled	6
Vymezení pozice asistenta pedagoga ve školské legislativě.	7
Zřizování pozice asistenta pedagoga	8
Požadavky a předpoklady pro výkon pozice asistenta pedagoga – legislativa a praxe.	10
Okruh činností a náplň práce asistentů pedagoga – legislativa a praxe	14
Metodologická východiska	22
Triangulace	23
Metodologická východiska kvalitativní části	24
Metodologická východiska kvantitativní části	25
Základní soubor a způsob výběru výběrového souboru.	25
Cíle a záměry výzkumu	25
Anketní dotazník	26
Výsledky kvalitativní části a jejich interpretace – Pedagogové	27
Analýza specifíků komunikace učitele a asistenta.	27
Aktéři komunikace.	27
Atributy komunikace.	30
Obsah komunikace	32
Forma komunikace	33
Vzájemný komunikační tok.	34
Analýza specifíků vztahů učitele a asistenta	36
Faktory profesních vztahů.	36
Analýza specifíků organizace výuky a administrativy spojené s prací asistenta a učitele	40
Administrativa	41

Faktory ovlivňující oblast organizace výuky	42
Zpětná vazba	46
Výsledky kvalitativní části a jejich interpretace – Asistenti	48
Analýza specifik komunikace učitele a asistenta	48
Aktéři komunikace	49
Komentář	50
Atributy komunikace	51
Formy komunikace	53
Obsah komunikace	54
Vzájemný komunikační tok	55
Analýza specifik organizace výuky a administrativy spojené s prací asistenta a učitele	60
Administrativa	60
Faktory ovlivňující oblast organizace výuky	62
Zpětná vazba	65
Výsledky dotazníkové ankety	66
Podíl přímé a nepřímé práce	66
Asistent pedagoga	66
Učitelé	69
Metodická podpora	70
Personální podpora (výchovní poradce, školní speciální pedagog, školní psycholog)	71
Překážky v práci	73
Vzájemné potřeby	75
Závěr	81
Diskuze	86
Resumé	91
Summary	93
Literatura	95
Literatura a zdroje	95
O autorech	99

ASISTENT PEDAGOGA – UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

Kateřina Jeřábková

Česká republika se pokouší směřovat, s menšími či většími úspěchy, k inkluzivnímu vzdělávání. Hojně diskutované legislativní změny ve školství posledních let jsou toho důkazem. Stále více dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami je vzděláváno v běžných školách, přestože laická, ale i odborná veřejnost není zcela přesvědčena o celospolečenské hodnotě tohoto způsobu vzdělávání. Ať jsou názory a postoje odborné veřejnosti jakékoli, v centru jejího zájmu by měly být děti, a to jak děti se speciálními vzdělávacími potřebami, tak děti bez nich; školy musí přinášet kvalitní vzdělávání všem. Cenným přínosem ke kvalitě vzdělávání je jistě personální podpora pro děti, žáky, studenty i celý pedagogický sbor škol, tedy podpora zajišťovaná přítomností asistentů pedagoga, školních speciálních pedagogů, školních psychologů či sociálních pedagogů v běžných školách. I na poli jejího zabezpečení lze konstatovat větší i menší úspěchy. Uspokojivé jsou změny ve směru přítomnosti asistentů pedagoga v běžných školách, u dalších pozic již nikoli.

V následujícím textu přinášíme základní informace o vývoji existence pozice asistenta pedagoga v českém školství, o jejím legislativním ukotvení (s některými vývojovými přesahy) a zajištění. Text doplňujeme odkazy na k tématu relevantní (zejména) tuzemské zdroje a výzkumy.

Historický náhled

Fenomén asistentství se v českém školství objevuje již v 90. letech 20. století. Od té doby jsme se až do roku 2005 mohli setkávat s různými názvy této podpůrné pozice ve školách, např. osobní asistent, asistent učitele, pedagogický asistent, vychovatel-asistent apod. Také financování bylo různorodé a zpočátku pocházelo zejména z jiných zdrojů než těch školských. Němec a Michalík (2015) mezi nimi uvádějí finanční prostředky na podporu nezaměstnanosti z úřadů práce (formou společensky účelného pracovního místa a veřejně prospěšné práce) a zajišťování asistentů prostřednictvím občanských sdružení osob se zdravotním postižením či jiných nestátních organizací. Teplá a Šmejkalová (2007) dodávají, že ve speciálních školách od roku 1998 umožnila vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, působení dvou pedagogických pracovníků v jedné třídě, přičemž druhým pracovníkem byl mnohdy pracovník civilní služby v pozici asistenta. Ve stejném roce pak bylo umožněno působení tzv. romských asistentů na základních a zvláštních školách (Němec & Michalík, 2013). Cesta k „plošnému“ zavedení této pozice v běžných školách však byla výrazně složitější. Poměrně podrobně je její zrod popsán např. v publikaci Analýza systému vzdělávání AP (Kol. autorů, 2014, s. 5–12).

Oficiální ukotvení profese asistenta pedagoga ve školské legislativě přišlo s přijetím zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), s účinností od 1. 1. 2005. Asistent pedagoga je od této chvíle zařazen mezi pedagogické pracovníky, tato pozice tedy objevuje i v zákoně o pedagogických pracovnících (č. 563/2004 Sb.) a také v dalších školských legislativních dokumentech, např. v provádějících vyhláškách ke školskému zákonu, v příloze č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. a ve vyhlášce č. 73/2005 Sb.

Vymezení pozice asistenta pedagoga ve školské legislativě

Poprvé se asistent pedagoga jakožto pedagogický pracovník ve školském zákoně č. 651/2004 Sb. objevuje v § 16 odst. 9, kde je uvedeno, že ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy může se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga. V případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je pak nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení¹ (zákon č. 561/2004 Sb., v původním znění).

Teplá a Šmejkalová (2007) vysvětlují, že asistent pedagoga byl zamýšlen zejména pro žáky individuálně integrované do tzv. běžných škol, případně pro žáky s těžkým zdravotním postižením ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením. Tato legislativa totiž umožnila současné působení i 3 pedagogických pracovníků, z čehož 1 byl asistent pedagoga, a to právě ve třídě, oddělení či studijní skupině, kde se vzdělával žák s těžkým zdravotním postižením.

V aktuálně platné verzi školského zákona již výše citované ustanovení o zřízení asistenta pedagoga nenacházíme. Asistent pedagoga je zde uveden v § 16 odst. 2 mezi podpůrnými opatřeními, která spočívají v:

- a) poradenské pomoci školy a školského poradenského zařízení;
- b) úpravě organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání a školských služeb, včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně-pedagogické péče a včetně prodloužení délky středního nebo vyššího odborného vzdělávání až o dva roky;
- c) úpravě podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání;

¹ Vyhláška č.73/2005 Sb., v původním znění, umožňuje působení i tzv. osobního asistenta ve škole, a to se souhlasem ředitele školy a zákonného zástupce žáka či zletilého žáka. Tento asistent ovšem není zaměstnancem školy, a tudíž není financován z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

- d) použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek, využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, Braillova písma a podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů;
- e) úpravě očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených rámcovými vzdělávacími programy a akreditovanými vzdělávacími programy;
- f) vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu;
- g) **využití asistenta pedagoga**;
- h) využití dalšího pedagogického pracovníka, tlumočníka českého znakového jazyka, přepisovatele pro neslyšící nebo možnosti působení osob poskytujících dítěti, žákovi nebo studentovi po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu podle zvláštních právních předpisů nebo
- i) poskytování vzdělávání nebo školských služeb v prostorách stavebně nebo technicky upravených.

Podpůrná opatření jsou určena pro děti, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen žáci se SVP), tzn. osoby, které k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebují poskytnutí podpůrných opatření. Přičemž podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta (§ 16 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., v aktuálně platném znění).

Zřizování pozice asistenta pedagoga

Mezi lety 2005 a 2015 byla pozice asistenta pedagoga v souladu se školským zákonem č. 561/2004 Sb. zřizována na základě **doporučení školského poradenského zařízení** a v krajských a obecních školách **se souhlasem krajského úřadu** (ve školách zřizovaných církvemi

a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR pak se souhlasem tohoto ministerstva). Financována byla krajskými úřady **normativně**, tedy formou příplatku k základní částce normativu, případně mimonormativně z vytvořené rezervy. Krajské úřady přitom plně rozhodovaly o výši tohoto příplatku (Teplá & Šmejkalová, 2007; § 161–163 zákona č. 561/2004 Sb.). Poslední slovo v tom, který ze žáků se SVP bude vzděláván za přítomnosti asistenta pedagoga, tak měl mnohdy de facto krajský úřad. Tato praxe se neosvědčila, protože vedla ke značným nerovnostem v počtech a finančním zabezpečení asistentů, např. mezi kraji (více např. Korandová & Tlapáková, 2015) i mezi školami v jednom kraji.

Novela školského zákona č. 82/2015 Sb. s účinností od 1. 9. 2016 a prováděcí vyhláška č. 27/2016 Sb. přinesly změnu i do přidělování a financování asistentů pedagoga. Asistent pedagoga patří mezi finančně normovaná podpůrná opatření, tedy již z doporučení školského poradenského zařízení (dále jen ŠPZ) je jasné, jaké finanční prostředky na něj škola obdrží. Souhlas krajského úřadu (příp. Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR) se stal „formalitou“. Novela školského zákona č. 101/2017 Sb. z 8. 3. 2018 pak zrušením odst. 11 §16 odstranila z postupu přidělování asistentů pedagoga od 1. 9. 2018 i tuto „formalitu“ (zákon č. 561/2004 Sb., ve znění č. 101/2017 Sb.). Stěžejním dokumentem při zřizování pozice asistenta pedagoga je tedy nadále **pouze doporučení ze ŠPZ**, které má přílohou č. 5 vyhlášky č. 27/2016 Sb. jasně danou a závaznou formu. Tento dokument škola dostává do své datové schránky nebo poštou (eliminují se tak případy, kdy škola nedostávala od zákonných zástupců – dříve prostředníků při předávání zprávy ze ŠPZ – podklady pro vzdělávání žáků se SVP) a obsahuje všechny zásadní podklady pro vzdělávání žáka se SVP, včetně stanovení výše úvazku asistenta pedagoga u daného dítěte.

ŠPZ mohou dle přílohy č. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb. doporučovat asistenty pedagoga v rámci personální podpory, a to od 3. stupně